

ного робочого часу, наприклад роботу по викликом, включаючи роботу за договором з нульовою нормою робочого часу.

На тимчасову найману праці та інші багатосторонні трудові відносини припадає невелика, але дедалі більша частка зайнятості. Тимчасова наймана праця становить від 1 до 6 % найманої зайнятості в країнах, по яких є дані.

Багато підприємств гігономіки («економіки на вимогу») вважають за краще наймати працівників в якості незалежних підрядників. Хоча в економіці на вимогу задіяна все ще невелика частка робочої сили, очікується, що в найближчі роки цей показник значно зросте, і вплив цих працівників на ринок праці в цілому збільшиться.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Ринок праці в умовах воєнного стану: деякі аналітичні оцінки.
URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/oglyad_rinokpraci_0.pdf
2. Gradus. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/how-has-war-affected-top-management-and-owners-companies-ukraine-ua/>
3. Лібанова Е.: «40 млн населення вже не буде. Або це будуть не українці». URL: https://lb.ua/news/2024/01/29/595959_ella_libanova_40 mln_naselennya_vzhe.html

УДК 331.5

Бондаревська К.В.

*професор кафедри соціального забезпечення
та податкової політики*

*Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ЯК НАПРЯМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

В умовах війни в Україні відбувається посилення негативних тенденцій у соціально-економічній сфері, серед яких зростання безробіття, зниження рівня реальних доходів населення, збільшення кількості людей за межею бідності, зростання кількості емігрантів та внутрішньо переміщених осіб, втрата трудового та інтелектуального потенціалу, посилення інфляції та знецінення

національної валюти, демографічна криза. Так, втрата промислового потенціалу, викликана руйнацією підприємств внаслідок бойових дій, пошкодження інфраструктури та відсутність достатніх фінансових можливостей для відновлення викликає суттєві проблеми у функціонуванні економіки. З іншого боку, величезна кількість людей були вимушені покинуті місця свого постійного проживання, втратили можливість працювати та отримувати дохід. При цьому точну кількість постраждалих у зонах активних бойових дій та на тимчасово окупованих територіях визначити неможливо. Чим довше триває війна, тим суттєвішим є виснаження економіки та соціальної сфери.

Окремої уваги заслуговує питання збереження людського капіталу у контексті забезпечення економічної активності тих категорій робочої сили, які в умовах воєнного стану потребують особливого захисту та допомоги з боку держави. Зокрема, це ветерани війни та внутрішньо переміщені особи. Саме ці категорії громадян мають особливу потребу у адаптації до зміни життєвих реалій та розвитку власного трудового потенціалу, медичної та психологічної реабілітації, інформаційно-консультаційної допомоги у вирішенні нагальних питань.

Враховуючи результати численних досліджень, проведених серед ветеранів війни в Україні, зокрема тих, що були ініційовані Українським ветеранським фондом («Потреби ветеранів 2023», «Портрет ветерана»), наразі існує нагальна потреба у формуванні дієвих механізмів їх адаптації до цивільного життя, зокрема у контексті подальшого працевлаштування та професійної діяльності. На нашу думку, особливого значення при цьому набуває стимулювання та розвиток ветеранського бізнесу, що не лише сформує передумови для успішної адаптації до цивільного життя та задоволення першочергових матеріальних потреб ветеранів та їх родин, а й підвищить рівень зайнятості в цілому за рахунок створення нових робочих місць, розвитку малого та середнього бізнесу, який є основою стабільного функціонування економіки у майбутньому [1, С.131].

Розвиток підприємництва серед ветеранів війни є важливим елементом державної ветеранської політики, яка у числі цілого ряду інших, передбачає дотримання такого пріоритету, як «забезпечення економічної активності за допомогою створення та розвитку ветеранського бізнесу» [2]. Варто відзначити, що розвиток підприємницьких ініціатив серед ветеранів війни знаходиться у компетенції як державних, так і недержавних установ. Саме тому формування дієвого механізму розвитку ветеранського бізнесу є можливим лише за

умови об'єднання зусиль держави, недержавних структур, інших інституційних суб'єктів, із залученням міжнародної підтримки та провідного зарубіжного досвіду у напрямі стимулювання розробки та впровадження підприємницьких ініціатив.

Актуальним напрямом підприємництва, який покликаний поєднати переваги підприємницької діяльності і професійну реалізацію з вирішенням важливих соціальних проблем, є розвиток соціального бізнесу. Принциповою відмінністю такого виду бізнесу від усіх інших є те, що підприємці у своїй діяльності переслідують досягнення соціальних цілей, що в сучасних умовах може стати ефективною складовою формування механізму подолання соціальних проблем сьогодення. Крім того, розвиток соціального підприємництва, як і інших різновидів бізнес-діяльності, є джерелом наповнення дохідної частини державного бюджету через отримання податкових надходжень, інструментом створення нових робочих місць та відновлення економіки. При цьому соціальне підприємництво сприяє соціальному розвитку та збереженню людського капіталу через забезпечення реалізації потреб населення у працевлаштуванні та отриманні трудових доходів, самореалізації, набуття нових навичок та досвіду у професійній сфері. На думку науковців, на даний час в Україні нараховується більше, ніж 1000 організацій, які за тими чи іншими ознаками можна зарахувати до категорії «соціальне підприємництво» [3, С. 11]. Однак варто відрізнити поняття соціального підприємництва від соціальної відповідальності бізнесу (корпоративної соціальної відповідальності — КСВ), у випадку якої передбачено відрахування з прибутку на соціальні цілі, які є добровільними. У випадку діяльності соціального підприємства прослідковується чітка орієнтація бізнесу, спрямована на досягнення конкретної мети соціального характеру. Серед основних варіантів реінвестування прибутку від діяльності таких підприємств можна визначити наступні: а) спрямування отриманого від діяльності прибутку на соціальні цілі (лише певний визначений відсоток спрямовується на функціонування/розвиток бізнесу); б) часткове реінвестування (лише частина прибутку реінвестується на соціальні цілі), характерне у більшій мірі для громадських та благодійних організацій, у даному випадку спостерігається поєднання економічної та соціальної складових; в) повне реінвестування отриманого від діяльності прибутку на розширення діяльності (особливо розповсюджений вид реінвестування для підприємств, засновниками яких є особи з інвалідністю або інші соціально-вразливі категорії громадян).

У числі перешкод розвитку соціального підприємництва серед ветеранів війни можна відзначити не лише проблеми фінансового забезпечення започаткування власної справи, а й дефіцит знань та інформації щодо пошуку джерел фінансування та розробки самої ідеї бізнесу. За результатами опитування «Потреби ветеранів 2023», проведеного Українським ветеранським фондом, 63,6 % респондентів з числа ветеранів війни хотіли б займатися підприємництвом, що засвідчує пріоритетність саме потреби у розвитку підприємницьких ініціатив [2]. Таким чином, особливої актуальності набуває навчання військовослужбовців, які на даний час завершили військову службу, основам підприємницької діяльності, грантрайтингу, бізнес-плануванню. У 2023 році Міністерством у справах ветеранів України було започатковано проєкт «Помічник ветерана», що має на меті допомогу у процесі адаптації до цивільного життя та професійній реалізації, через формування нової категорії працівників із числа ветеранів та членів їх родин, які за принципом «рівний — рівному», будуть допомагати, інформувати, консультувати стосовно вирішення соціальних, економічних, медичних та інших питань після завершення військової служби. Пілотний проєкт стартував влітку 2023 року у Дніпропетровській, Вінницькій, Львівській та Миколаївській областях, а восени 2023 року до нього долучилися територіальні громади Закарпатської, Київської, Сумської, Полтавської, Харківської областей та м. Київ [2]. У Дніпропетровській області функцію навчання ветеранів війни виконує Центр ветеранського розвитку при Університеті митної справи та фінансів, відповідно здійснюючи професійну підготовку майбутніх помічників ветерана. У числі напрямів навчальної роботи в межах курсів важливим є ознайомлення помічників ветеранів з можливостями фінансування бізнесу, грантовими програмами національного та міжнародного рівня, нормативно-правовими та організаційними основами започаткування власної справи.

Таким чином, серед ключових напрямів розвитку соціального підприємництва серед ветеранів війни можна визначити:

1. Нормативно-правовий, що передбачає формування законодавчого підґрунтя системи ветеранського підприємництва в Україні через інституційне забезпечення відповідних механізмів, зокрема через прийняття Проєкту Закону України №10258 «Про ветеранське підприємництво» (наразі опрацьовується у комітеті Верховної Ради України).

2. Фінансово-економічний: визначає необхідність пошуку шляхів фінансування ветеранського бізнесу, у тому числі із залу-

ченням міжнародних партнерів, державні програми фінансової підтримки розвитку підприємництва серед ветеранів війни, регулювання ветеранського підприємництва через інструменти податкової політики, імплементація програм інвестування для соціальних підприємств.

3. Освітній: передбачає навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації ветеранів війни у контексті обраного напрямку освітньої підготовки (зокрема, на базі центрів ветеранського розвитку), розробка та імплементація курсів щодо ініціації та організації власної справи, навчання основам соціального підприємництва. У даному напрямі важливо відмітити значущість співпраці закладів освіти із Державною службою зайнятості, Міністерством у справах ветеранів, органами державної влади та місцевого самоврядування, благодійними та громадськими організаціями.

4. Інформаційний: формування інфраструктури для розвитку соціального підприємництва, зокрема у контексті розробки спеціальних інформаційних платформ для соціальних підприємців (як діючих, так і майбутніх) з метою обміну досвідом, ідеями та можливістю вирішення нагальних питань, а також консультаційної підтримки.

Враховуючи значущість збереження людського капіталу в умовах війни та необхідність його розвитку на перспективу, варто відзначити, що поширення практики підприємницької діяльності серед ветеранів війни є одним із важливих чинників відновлення економіки та соціальної сфери на майбутнє. При цьому розвиток соціального підприємництва сприятиме не лише професійній реалізації ветеранів війни та формуванню добробуту їх родин, а й забезпечуватиме працевлаштування громадян (у тому числі, з числа соціально вразливих категорій), нейтралізацію наслідків загроз та ризиків соціального характеру і вирішення соціальних проблем сьогодення, а також збереженню людського капіталу в умовах воєнного часу та на перспективу післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бондаревська К.В. Перспективи розвитку ветеранського бізнесу в Україні. Причорноморські економічні студії. *Причорноморські економічні студії*. 2023. №84. С. 131-137. http://bses.in.ua/journals/2023/84_2023/25.pdf

2. Помічник ветерана: дорожня карта для громад, кандидатів та родин Захисників і Захисниць. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu>

3. Валюс Л.О. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. Трансформаційна економіка. 2023. №2 (02). С.10-15.

УДК 330:338.2:65

Брюховецька Н. Ю.

*доктор економічних наук, професор,
зав. відділом проблем економіки підприємств,
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ,
Україна*

Булєєв І. П.

*доктор економічних наук, професор,
Головний науковий співробітник Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна*

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ПОСИЛЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Відновлення економіки та промисловості України на новій технологічній основі потребує більш якісної робочої сили. Одночасно стрімке впровадження штучного інтелекту, що є ядром нового покоління цифрових технологій і основою цифрової трансформації усіх секторів економіки, — комплексу технологічних рішень щодо імітації когнітивних функцій людини, що можуть бути співставлені з результатами інтелектуальної діяльності людини, супроводжується високими екзистенційними (етичними) ризиками, сприяє відчуженню праці, активному послабленню соціальних та колективних зв'язків, нівелюванню спільних духовних цінностей. В таких умовах повинна бути сформована нова модель господарського укладу підприємств, економіки, здатна мобілізувати потенціал людських здібностей і можливостей, понизити ризики, що супроводжують штучний інтелект і цифрові технології, конкуренція за якісну робочу силу, з орієнтацією на соціальну складову людського капіталу, пріоритети людини, духовність, цінності збереження та ефективного використання людського капіталу.

➤ В умовах трансформації і посилення штучного інтелекту формується *нова соціально-трудова реальність*, моделі праці та зайнятості (мережевий характер зайнятості із використанням ІКТ, віртуальні взаємодії працівників і керівників, дистанційні форми), що трансформує традиційні форми і методи організації праці і управління людським капіталом (у тому числі із використанням